

műhely

ARANY ZSUZSANNA

Kosztolányi Dezső élete

„NO KORNÉL BARÁTOM, ÚGY-E GYÖNYÖRŰ PEST?”

9. RÉSZ

Szegedy-Maszák Mihály azon állítását, miszerint kényszer volt az újságírás Kosztolányi Dezső számára, alátámasztja néhány, levélben megfogalmazott vallomás. Utóbbiak ugyanis ellentétbe állíthatók a korábban idézett cikkekben írt kijelentésekkel. 1906 áprilisában a következőket írja Babitsnak: „Megjegyzem végtelenül unalmas és részletes leszek s cs[ak] annyi szellemességet várjon tőlem a mennyit egy újságírásban kifáradt ember adhat. (Az újságírás undok egy dolog, annak a művészete, h[ogy] az ember hashajtó nélkül is hasmenést idézzen elő.)”⁶⁰⁵ Az újságírás „undokságára” vonatkozó megállapítást nehezen tudjuk komolyan venni, ha eszünkbe jut: olyan ember írta e sorokat, aki haláláig hű maradt szakmájához. Többet is elárul azonban Kosztolányi hozzáállásáról az a – Horvát Henriknek szóló – levél, melynek 1907 augusztusi a keltezése: „Oh, micsoda meglepetés, micsoda fájdalmas szenzáció, hogy ön elhagy engemet s én újra piszkos és buta zsurnaliszták közé leszek kárhóztatva.”⁶⁰⁶ Kijelentését ezúttal is némi szkepticizmussal fogadjuk: Kosztolányi nem magára a „sajtómunkás” tevékenységre, hanem a *közegre* utal. Kár lenne azonban tagadni, hogy a mindennapi robot valóban megviselte mind Kosztolányit, mind újságírotársait. Jelentős hányaduk „kiégett” a munkájában, ahogyan arra Feleky Géza is rámutat, 1923-as cikkében: „Az újságírás pedig kegyetlen mesterség, akár az ólombányászé. Vagy kegyetlenebb, mert az ólom, ha bányászszák, csak a testet sorvasztja el, és öli meg.”⁶⁰⁷ Beszélhetünk továbbá a sajtómunka és a morális kiábrándulás közötti összefüggésekről is. Az újságírók belelátanak abba, amibe a nagyközönség nem: lelepleződik előttük mindenki, „a primadonnától a politikusig”. A századfordulón mindez különleges tudásnak számított, hiszen a közerkölcsök hirdetői prűdebbek voltak, a politikusok képmutatása kevésbé volt leleplezhető, a társadalmi rétegek pedig elszigeteltebbek – a nagyvilág dolgairól kevesebbet tudva – élték életüket. Szabó László ugyancsak kiemeli ezen aspektust, hangsúlyozva annak a lelki életre gyakorolt hatását: „Senki sem lát az életből annyi hitványságot, mint az újságíró. Neki látnia kell még a legnagyobb embereknek a gyöngéit is; tudja, hogy mennyi önzés és mennyi aljasság mozgatja a politikai élet hullámszámát, látja az igazságnak oly gyakori bukását és a bűnnek még gyakoribb diadalát és tudja, hogy gyakran még a nagy filantrop cselekedeteknek is milyen üzletek a rugói. Kétkedik az önzetlenségben, nem bizik a lelkesedésben, nem hisz a női erényben és a férfi-becsületben. Az ilyen ember, aki minden illuzióját elveszítette, vagy azonosítja magát minden társadalmi hazugsággal és cinikus-

sá válik, vagy embergyűlölő lesz belőle. E két szélsőség között mindent megértő, de nem mindent megbocsájtó, filozófi magaslatra csak a legkevesebb újságíró tud felemelkedni.⁶⁰⁸

Az újságíró státusz nem volt életre szóló hivatás. Nem adott olyan biztos egzisztenciát, mint például az egyetemi katedra vagy a hivatalnoki állás.⁶⁰⁹ Szabó László korabeli leírása nyomán – összegezve az újságírás mindennapi robotjáról elmondottakat –, a következő konklúzióra juthatunk: „a halálozási arány közöttük igen nagy és szép számmal kerülnek idegszanatóriumokba”.⁶¹⁰ Bármennyire is megterhelő lehetett akkoriban a sajtóban dolgozni, két nagy előnnyel mindenképpen bírt e választás: nagyobb szabadságot adott, mint amit egy hivatal jelentett volna; biztosította az állandó megjelenést, ami író ember számára az egyik legfontosabb szempont.⁶¹¹ Összegzésként megállapíthatjuk: a kezdeti időszakban Kosztolányi szerette az újságírást, hivatásának tekintette, annak ellenére, hogy a mindennapi robot lélekölő hatását is megtapasztalta. Szakmája minden fortélyát megismerte, a szerkesztőségi munka pedig hétköznapijai részévé vált.

Kosztolányi hírlapírói munkásságát egy *Bácskai Hírlap*beli rövid hír közlésének időpontjától keltezhetjük. Ebben a pár sorban tudatják olvasóikkal a szerkesztők: „a kiváló fiatal író” belépett lapjuk munkatársainak sorába.⁶¹² Közmegegyezésnek tekintem az 1904. október 16-ai dátumot – annak ellenére, hogy Kosztolányi már előbb is publikált, több helyen is⁶¹³ –, mivel ettől fogva dolgozott *folyamatosan* napi-, heti- és havilapoknak, valamint folyóiratoknak és magazinoknak. A továbbiakban azon sajtóorgánumok tárgyalására összpontosítunk – mind a 358 kiadványról szólni még egy életrajzban is lehetetlenség volna –, amelyek kulcsszereppel bírtak Kosztolányi indulásánál: vagy belső munkatársuk volt, vagy jelentősebb írásai jelentek meg hasábjaikon. A lajstromot célszerű a napilapokkal kezdenünk, s ezt követően rátérnünk az irodalmi folyóiratokra. Amikor az újságíró Kosztolányiról beszélünk, főként azt a publicistát kívánjuk bemutatni, aki a *napisajtó* munkatársa volt. Mint látni fogjuk, a zsurnaliszta tevékenységgel valóban szorosan összefonódik az irodalmi működés. Ám az életrajz műfaja – mint bármely más *elbeszélés* – nem teszi lehetővé, hogy az „életben zajló”, egymással párhuzamos történeteket a szövegben is egymással párhuzamosan futtassuk, emiatt szükséges időrendbe kényszeríteni az amúgy szinkronban lévő és egymásba folyamatosan átjátszó epizódokat.

Kosztolányi Dezső tehát először a szülőföldjén lett állandó sajtós munkatárs. A *Bácskai Hírlap* „társadalmi, közgazdasági, politikai és szépirodalmi napilapként” határozta meg magát, és 1897 októberében indult. 1906 és 1909 között a „Bács-Bodrog vármegyei függetlenségi és 48-as párt közlönye” alcímmel jelent meg, ami egyértelmű utalás az irányultságra. A felelős szerkesztő kezdetben Csillag Károly volt, később Braun Henrik és Havas Emil váltották egymást a poszton. Amikor Kosztolányi első cikkei megjelentek a lapban, a Bécsi Egyetem beiratkozott hallgatója volt, s onnan küldte haza írásait. Tárcasorozata *Heti levél* címen látott napvilágot, ám ennek minden egyes darabját aláírás nélkül hozták. Az azonosítást az a szerkesztői jegyzet segíti, amely a következőket közölte az olvasókkal, jóval a cikksorozat megindulását követően: „A »Heti levél« írója, a mi kiváló munkatársunk, Kosztolányi Dezső egy hónapi szabadságot kért. Nélkülöznünk kell tehát

egy egész hónapig az ő nagy tudással, kedves ötletességgel megírt »Heti leveleit.« Az ő levelei helyébe mai naptól kezdve Lázár Antal »Bécsi leveleit« kapják olvasóink. [...] Kosztolányi Dezső egy hónap múlva friss erővel fog ismét tollat, hogy a »Bácskai Hírlap« olvasóközönsége azután minden vasárnap gyönyörködhessek az ő Heti leveleiben.⁶¹⁴ Az anonimitás dacára a szabadkaiak minden valószínűség szerint tisztában voltak azzal, hogy a gimnáziumi igazgató fia írja a *Heti leveleket*. Elsőként azonban – 1904 októberében – még nem tárcát, hanem verset közölt a lapban, amit később *Négy fal között* című kötetébe is beválogatott.⁶¹⁵ Sőt, azt megelőzően egy Baudelaire-fordítása is napvilágot látott (*A macska*), ám nem önállóan, hanem Csáth Géza *Dekadencia* című cikkének részeként.⁶¹⁶ Október végétől azonban már fölváltva jelennek meg Kosztolányi versei és tárcái,⁶¹⁷ 1905. január elsején pedig elkezd az említett *Heti levelek* írását is. Nem feladatunk egyesével felsorolni és elemezni azt a számos szöveget, amit Kosztolányi – 1904 és 1910 között – publikált a szabadkai napilapban. Műfordításaival együtt összesen 164 megjelenést sikerült regisztrálnunk, a *Kosztolányi Kritikai Kiadás* forrásgyűjtő munkálatainak keretében. Több álnevet is használ már, melyek a következők: „K. D.”, „K.”, „Clou.”, „Lehotai” és „Oggi”. Monogramja, illetve az utolsó két álnév a budapesti sajtótermékek hasábjain szintén gyakran előfordul.

Szegedy-Maszák Mihály vizsgálta Kosztolányi ez idő tájt írt cikkeinek politikai irányultságát is: „A *Bácskai Hírlap* »heti levelei« azt tanúsítják, hogy a negyvennyolcas honvédtiszt unokája fiatal éveiben abba az ábrándba ringatta magát, hogy Magyarország az osztrák császárságtól elszakadván, a Kárpát-medence egészére kiterjedő független államként létezhet.”⁶¹⁸ A legújabb monográfia szerzőjének állítását alátámasztja annak a vezércikknek szövege, amelyet Kosztolányi 1905. augusztus 20-án, Szent István ünnepén közölt: „Nemzeti történelmünk tanúsága, alkotmányunk folytonossága mély szimbulumául [!] tiszteltük és tiszteljük, benne látjuk azon nemzetvédő magyar konzervativizmust, mely – mint a legújabb történelem mutatja – oly hatalmas bástyafallal vette körül döngtetett várunkat.”⁶¹⁹ A levelek vizsgálata arra is fölhívja a figyelmet, hogy a Bécsi Egyetemet megjárt Kosztolányi már más szemmel látja a magyar függetlenség ügyét. Ahogyan Csáth Gézának írja: „A nagy város által létrehozott változás mindenemet, a mit eddig gyűjtöttem megsemmisítette, a könyveket melyekre esküdtem, értéktelenné süllyesztette szememben s magamat pedig a születő világok chaoszához hasonló zürzavarok edényébe tett.”⁶²⁰

Utoljára egy Petőfi Zoltánról szóló tárcája jelent meg Kosztolányinak a *Bácskai Hírlap* hasábjain, 1910. március 27-én.⁶²¹ A szerkesztőséggel való szakítás okát nem ismerjük. A lap ekkor még nem szűnt meg, és a munkatársi gárda összetételében sincsenek jelentős változások. Annyit tudunk mindössze – és ennek talán köze lehet a cikkek elmaradásához –, hogy Kosztolányi előtte egy évvel rendszeresen jelentkezett írásokkal egy másik jelentős szabadkai napilapban, a *Bácsmegyei Naplóban*.⁶²² Utóbbinak csak 1914-től lett felelős szerkesztője az a Fenyves Ferenc, akivel Kosztolányi a gimnáziumi kicsapattással végződő önképzőkori ülésen összehozott találkozott. Mint arra korábban utaltunk, kettejük között (a későbbi évtizedek során) szoros barátság szövődött, ami magyarázhatja Kosztolányi gyakori szereplését a napilapban.⁶²³ Ám mindez csak a 20. század tízes éveitől válik gyakorlattá, te-

hát arra nem szolgál magyarázatként, miért váltott 1909–1910-ben, miután a *Bács-megyei Napló*ban akkor még csak havi rendszerességgel tudott megjelenni. Magyarázat lehet talán, hogy erre az időszakra már oly mértékben „bedolgozta magát” a fővárosi sajtóorgánumoknál, hogy onnan kapta a több megbízást, sőt, nem egy szerkesztőségnek belső munkatársa is lett. Érthető módon a budapesti megjelenési lehetőségeket részesítette előnyben, így a vidéki szereplés háttérbe szorult. Bizonyítja mindezt az is, hogy a *Bács-megyei Napló*nak a későbbi időszakban már csak (jórészt) másodközléseket küld.

A *Bácskai Hírlappal* való kapcsolat megszakadására magyarázatot nyújthat még egy magánéleti válság lehetősége is, Kosztolányinak ugyanis ekkortájt van mélyponton a Lányi Heddával való szerelmi kapcsolata.⁶²⁴ Ám ezenkívül más problémái is lehettek, mert éppen a fiatal lánynak írja a következőket 1910 áprilisában: „Különben nagyon szomorú vagyok. Nagy csapások értek. Brómot kell szednem. Ideges vagyok. Te fogsz megvigasztalni. [...] Érted sietek. Hozzád sietek.”⁶²⁵ Lányi Hedda azonban nem vigasztalta meg Kosztolányit, sőt szerelmük épp akkor fordult át vádaskodások sorozatába. Két hónappal később unokatestvérének, Csáth Gézának szintén panaszkodó levelet ír: „Nem érthetsz meg. Nem is fontos. Hiába, ezekben a hónapokban oly szép és rettenetes egyedülleteket éltem át – távol mindentől –, hogy kár lenne gyengíteni a fájdalmam intenzitását s az elhagyatottságom érzésének végtelenségét.”⁶²⁶ A rossz kedélyállapot kiváltó okát nem ismerjük. Mivel a szerelmi csalódás csak tetézte a bajt, ezért inkább a fővárosi irodalmi és/vagy napisajtós életben szerzett, esetleges negatív tapasztalatok keseríthették el Kosztolányit. A tartós – és összetettebb hátterű – válság tényét támasztja alá a következő levél is: „Egy erős tisztulási folyamatot élek át; úgy érzem, mintha a véremből kitakarodnék a szemét és a szenny, ami eddig fejfájást és émelygést okozott. [...] A szenvedő ember mindig utálatos. Ösztönszerűen mind futunk tőle. Annál nagyobb a ti jószágotok, hogy kitartotok mellett.”⁶²⁷ Szintén a fővárosban szerzett negatív élmények hipotézisét erősítik a Dutka Ákoshoz írt sorok: „Nekem ebben a rideg fővárosban a legfőbb ambícióm, hogy mi, írók, akik nem ökölrel, de szívvel keressük a kenyereinket, igazán és nagyon keressük [szeressük?] egymást.”⁶²⁸

Kosztolányi írásainak budapesti lapokban való megjelenése előtt, illetve azzal párhuzamosan, egyre többet szerepelt más vidéki lapokban is. Mivel a Bácskában mind jobban ismerték nevét, valamint több, Szabadka környéki lapnak azonos volt a szerkesztőgárdája, számos kisebb újságban is közölték szövegeit. Az 1900-as évek legelején az alábbi lapokban találkozzunk verseivel, novelláival, illetve tárcáival: *Bajai Hírlap* (1906-tól), *Bácsország* (1904-től), *Igazság* (1906-tól), *Szabadka és Vidéke* (1905-től), *Zentai Függetlenség* (1906-tól), *Zentai Közlöny* (1909-től).⁶²⁹ E kiadványokban megjelent írásai jelentős részét beválogatta első verses- és novellásköteteibe – *Négy fal között*, *Boszorkányos esték*, *A vonat megáll* –, valamint jelentősebb műfordítás-gyűjteményébe, a *Modern költők* első kiadásába.⁶³⁰ A bácskai sajtóorgánumokban megmutakozó aktív jelenlétén túl további vidéki lapokban is szereplési lehetőséghez jutott. Utóbbiak közül legfontosabb a *Szeged és Vidékében* való sorozatos megjelenés. Nemcsak a napilapban közölt írások lajstromba vétele miatt jelentős mindez, hanem a Juhász Gyulával való barátság egyik dokumentumaként is fölfogható. Kosztolányin kívül azonban mások – korábbi egyetemista

társak – szereplését szintén segítette Juhász. Köztük például Babits Mihályét, aki 1906 szeptemberétől 1908 nyaráig, a szegedi főreáliskola tanáraként, ott is élt a városban.⁶³¹ A *Szeged és Vidéke* (1902–1919) a modernebb arculatú lapok közé tartozott, „pártoktól független politikai napilapként” határozva meg magát. Az alapító–főszerkesztő Balassa Ármin ügyvéd és író volt, a társszerkesztő pedig 1904 februárjáig Fülöp Zsigmond és Szász Hugó. Később Ujvári Péter lett a felelős szerkesztő. A szegedi születésű Juhász Gyula 1907 augusztusában publikálta első komolyabb vezércikkét a lapban, *Tetemrehívás* címmel, egy korabeli gyilkossági ügyről.⁶³² Kosztolányi Dezsőnek 1904. július 17-én jelent meg itt az első verse.⁶³³ Forrásaink alapján utoljára 1919 áprilisában – tehát a lap megszűntekor – közölt volna írást, „– n.” álnéven, azonban ennek szerzősége nem bizonyított.⁶³⁴ Amennyiben utolsó, *Szeged és Vidéke*-beli írását keressük, inkább amellet a névvel jegyzett vers mellett tennénk le voksunkat, mely 1917 februárjában látott napvilágot – *Anya arca* címmel –, és később (más címváltozattal) *Mágia* kötetének első kiadásában is szerepelt.⁶³⁵ Ám elsősorban azokat a verseit és novelláit küldte el Juhásznéknak, amelyeket később a *Négy fal között*, valamint a *Boszorkányos esték* című kötetekben közölt. 1905-ben például 35 szövege jelent meg a lapban, Juhász egyik – Oláh Gábornak címzett – levelében így írt a termékeny hónapokról: „A Szeged és Vidékét a nyáron át Kosztolányi és én láttuk el verssel, prózával. [...] »Jó multság, férfi munka volt.«”⁶³⁶

A vidéki népszerűség azonban egyre kevesebbnek bizonyult Kosztolányi számára. Sosem kívánt a „poros Bácskában” ragadni, hanem kezdettől fogva fővárosi lapokhoz akart kerülni. A Szabadka környéki és a szegedi kitérők ugródeszkeként szolgáltak mindehhez: a budapesti szerkesztőségeket nem egy ízben vidéki lapokban már megjelent verseivel is fölkereste. Ugyanakkor nem állíthatjuk, hogy Kosztolányi hanyagolta volna a vidéket, miután megbecsültté vált Budapesten. Köztudott, hogy élete végéig számos írása jelent meg szerte az országban, a trianoni békeszerződést követően pedig a határon túlra került területeken is közölte szövegeit. Első jelentős fővárosi újságíró állását a *Budapesti Naplónál* kapta. Eddigi forrásaink alapján úgy tudjuk, hogy 1906 nyarán szegődött el a laphoz, ahol 1907 őszéig volt munkatárs. Ekkortól Pályi Ede vette át a lapot, és egyesítette korábbi újságjával, a *Magyar Szóval*. Nemcsak Kosztolányi került el az újjáalakult szerkesztőségéből, hanem a gárda többi tagja is. A *Budapesti Napló* fénykorában a főszerkesztő Vészi József volt, akitől 1905-ben Kabos Ede kapta meg a tisztséget, ám továbbra is Vészi írta a vezércikkeket. Távozásának oka az volt, hogy ő lett a Miniszterelnökségi Sajtóosztály vezetője. Vészit erős támadások érték politikai szereplése miatt, ami a lap példányszámának csökkenését eredményezte. A felelős szerkesztői posztot Braun Izidor töltötte be, aki az első magyar bulvárlap, az *Esti Újság* alapító-szerkesztője is volt, valamint később a *Pesti Napló* felelős szerkesztője lett. A *Budapesti Napló* munkatársai között ezekben az években Ady Endrét, Biró Lajost, Csáth Gézá, Erős Gyulát, Hegedűs-Bite Gyulát, Kabos Edét, Lengyel Gézá, Molnár Ferencet, Pfeiffer Ignácot, Rózsa Miklóst és Szini Gyulát találjuk. Az olvasóközönséget a radikalizmusra fogékony liberális értelmiség, valamint a budapesti felső középosztály adta, ám ennek ellenére pénzügyi nehézségekkel küzdöttek, és példányszámuk is alacsony volt a többi országos napilaphoz képest. Olva-

sótáborukon belüli népszerűségüket nem utolsó sorban fiatal munkatársaiknak köszönheték. A külsős szerzők között a Társadalomtudományi Társaság balszárnyát képviselő Jászi Oszkár és Rácz Gyula neve is szerepel.⁶³⁷ Fontos adalék még, hogy a főszerkesztők (is) szabadkőművesek voltak,⁶³⁸ tehát Kosztolányinak már ezekben az években alkalma adódott eszméik megismerésére – nemsokára *Világ* című lapjukba is írni kezdett –, később pedig ő maga is csatlakozott a mozgalomhoz.

Hogyan került a Szabadkáról érkező fiatalember a *Budapesti Napló*hoz? Elsőként – gimnazista korában elért sikerét követően – *Elegia* című Chénier-fordítása látott napvilágot a napilapban, 1905. május 7-én.⁶³⁹ A nyár folyamán még csak műfordításokat közölnek tőle, azonban novembertől már verseket is meg tud jelentetni. Ezek közül első *A vészfék* című költeménye, azt követően pedig a *Szent László jelenését* hozta a lap.⁶⁴⁰ Csáth Géza naplójában, 1906. április 27-i dátummal a következő bejegyzést olvashatjuk: „Mivelhogy tegnapelőtt – Szerdán – a B. Naplóban megjelent a *fekete csönd* című tárcám (első írásom pesti napilapban) – ma Didével (aki meg tegnap érkezett Szabadkáról, ahol karácsony óta újságírt) elmentünk a szerkesztőségbe. Igen kedvesen nem vállveregetésekkel hanem megértő biztatással fogadtak minket: *Kabos Ede* és *Bíró Lajos*. (Én megkaptam az obligát 10 koronát is.)”⁶⁴¹ Az unokatestvér leírása arra enged következtetni: a kezdeti megjelenések után, 1906 tavaszára már mindketten bejáratosak lettek a szerkesztőségbe. Kosztolányi levelezésében ugyancsak találunk utalásokat a munkavállalásra vonatkozóan. Babits Mihálynak írja, május 31-én: „Sokat dolgozom. A Budapesti Napló belmunkatársa lettem.”⁶⁴² Június 24-én már így fogalmaz: „Én édesem, Pesten ragadtam. Ady Endre helyére, ki Párisba ment, a Budapesti Naplóhoz szerződtem belmunkatársul. Szépirodalmi cikkeket, verseket, tárcacikkeket írok bele s a versrovat vezetője vagyok.”⁶⁴³ Kosztolányi azonban túloz levelében: Ady csak június 16-án indult Párizsba, és külföldi tartózkodása idején is dolgozott a lapnak. Visszatértét követően pedig ugyanazokat a feladatokat látta el, mint korábban. „A versrovat szerkesztését sem Adyra, sem Kosztolányi Dezsőre nem bízták rá, az Kabos Ede és Vészi József hatásköre volt. Az viszont tény, hogy Ady és KD feladatköre a lapnál hasonló; meghatározott számú tárcát, novellát, verset vártak el tőlük, és részvételt a szerkesztői üzenetek megírásában” – tudjuk meg a *Kosztolányi Kritikai Kiadás* eddig megjelent (első) levelezéskötetének életrajzi kronológiájából.⁶⁴⁴ Ezzel némileg ellentétes azon információ, amit egy Ady-kronológiában találhatunk: Ady 1906. június 16-án valóban elutazott Párizsba, azonban csak 1907. június 21-én kerül vissza a belső munkatársi státuszba, az Eötvös utca 33. szám alatti szerkesztőségbe.⁶⁴⁵ Juhász Gyula egyik, ez idő tájt kelt, Oláh Gábornak címzett levelében szintén szó esik Kosztolányi új állásáról, ám itt sincs említve, hogy barátja Ady helyére került volna: „Kosztolányi Dezső a Budapesti Napló belső munkatársa, N[emzeti]. Sz[ínlházi]. Kritikus, tárcavezetője stb. stb.je.”⁶⁴⁶ Kosztolányi másutt szintén úgy állítja be a *Budapesti Napló* szerkesztőségébe való fölvetelét, mintha nem ő jelentkezett volna írásaival, hanem őt keresték volna a lap vezetői. Vészi Józsefről írt portréjában olvassuk: „Vészi Józsefet látom, az egykori *Budapesti Napló* szerkesztőjét. Húsz és egynéhány éves koromban ismertem meg, abban az időben, hogy a lélek a benyomásokra különösen fogékony. Ő volt az első európai tehet-

ség, akit láttam. Egy napon meghívtak a lapja munkatársául. Ez a ragyogó aggasztán, aki akkor is éppoly fiatal volt, mint ma, viharosan sétált egy szobában és patogó ütemben diktálta vezércikkét. Munkáját abbahagyva két mondat között reám tekintett szemüvege nagyítólencséje mögül, szemének azzal a kék szikrázásával, melyet azóta sem tudtam elfelejteni. Mindössze annyit hallhatott felőlem, hogy vidéki újságokban megjelent pár versem. Amerikai gyorsasággal állapodott meg velem. Íróasztalt kaptam, havi fizetést, elsőosztályú szabadjegyet, mellyel Fiumétól Brassóig csavaroghattam. Ezenkívül nem megvetendő hatalmat a színházi-irodalmi rovatban. A megiszteltetés oly nagy volt, hogy ujjongva szaladtam haza s egész úton énekeltem.⁶⁴⁷ Ha megnézzük, mennyi idő telt el a lapban való első szereplés dátuma (1905. máj. 7.) és az új állás bejelentésének időpontja (1906. máj. 31.) között, arra a következtetésre juthatunk: Kosztolányi nem azonnal, hanem *több mint egy évi* komoly külsős munkát követően jutott csak státuszhoz. 1906 februárjában még így panaszkodik Juhász Gyulának: „Én, a vidéki ismeretlen író – és műfordító! – azonban alázatosan kérem ne bántsák az én hittel, becsülettel megírt ismeretlen verseimet, melyek egyetlen kincseimet teszik.”⁶⁴⁸ Kifakadásának fő oka az volt, hogy Juhász egyik szonettjét plágiumnak vélte: azzal vádolta barátját, hogy „gyenge utánzatát adja annak a műfajnak”, melyet ő már egy ideje művelt.⁶⁴⁹ Ezt követően kifejti véleményét Babitsnak is. Február 19-én kelt levelében már nemcsak Juhászra van felháborodva, hanem az egész *Budapesti Naplóra*, valamint rovatvezetőjére és fő versírójára, Adyra: „A modern irodalom trónusába egy kiállhatatlan és üres poseurt »küldt« ültettek: Ady Endrét s nem mások, kedves barátom, mint azon szintén modern szellemű fiatal emberek, kik arra aspirálnak, hogy ros, modoros és affektáltan zűrzavaros verseiket a B. N. tárcarovatában közöljék.”⁶⁵⁰ Föltehetően a keserűség és a mellőzöttség érzése beszélt belőle. Június 24-i levelében arra is utal, mennyit kellett „házalnia” írásaival.⁶⁵¹ Ám később – mint láthattuk – már büszkén emlegette, hogy „Ady helyére” került a lapnál, illetve Juhásszal is kibékült.⁶⁵² Érdemes idéznünk abból a levélből is, amelyet Juhász írt Gyökössy Endrének, még 1905 szeptemberében. Ebből ugyanis kiderül, Kosztolányi inkább a „fősodorban” volt, mint a periférián: „Derék kompánia lesz: magyarság és modernség [...] Itt fön, Babilonban forrong a modern magyarság, irodalmi társaság alakul a 30 éven alóli titánokból: Madai, Kosztolányi, Endrődi, Hegedüs, Mohácsi és szerénytelen-ségem is belevonódtunk. [...] Nekem a Budapesti Napló tárcájában jönnek a verseim.”⁶⁵³ A felsoroltak közösen szerepeltek az Egyetemi Kör összejövetelein és a Négyesy-szemináriumokon.

(folytatjuk)

JEGYZETEK

605. Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, Szabadka, 1906. ápr. 3., in *Levelezés 1.*, 520.

606. Kosztolányi Dezső levele Horvát Henriknek, Szabadka, 1907. aug. 23., in *Levelezés 1.*, 670.

607. Feleky Géza: Emlékezés Osvát Ernőről és a fiatalságra, *Nyugat*, 1923. jún. 1–16., 762–763.

608. Szabó, [1916], i. m., 59–60. És: Vö. még: Feleky, 1923, i. m., 763.

609. „A felmondás és elbocsátás Damokles-kardja elvégre állandóan ott lebeg minden újságírónak a feje fölött és vajmi ritka az olyan pillanat, amikor az egyik laptól elbocsátott újságíró azonnal el tud helyezkedni egy másik lapnál, ugyanoly jó állásba, mint aminőt az imént elveszített.” – Szabó, [1916], i. m., 34.

610. Szabó, [1916], i. m., 67.

611. „[Kosztolányi] Valószínűleg azért is vállalkozott tárcaírásra, hogy az a lap, melyben vállalt ilyen föladatot, más műfajú írásait is közölje.” – Szegedy-Maszák, 2010, i. m., 118.
612. A hír Kosztolányi Poe-fordításának (*A bolla*) bevezetéseként jelent meg. Adatai: [Szerző nélkül]: Kosztolányi Dezső, *Bácskai Hírlap*, 1904. okt. 16., 9.
613. Elsőként az *Előre* című diáklapban láttak napvilágot költeményei. Ugyanebben az évben, 1901-ben a *Budapesti Napló* szintén közölte egy versét: Egy sir, *Budapesti Napló*, 1901. okt. 26., 11. Ezt követően az *Új Idők*-ben jelent meg költeménye, 1903-ban: Mikor Gizella beteg lett, *Új Idők*, 1903. máj. 10., 455. Minderről lásd bővebben az életrajz második fejezetének, „Az iskolában hatvanan vagyunk” című alfejezetét.
614. [Szerző nélkül]: A -Heti levél- írója, *Bácskai Hírlap*, 1905. okt. 29., 6.
615. Kosztolányi Dezső: A „Lenau-gasse”-n, *Bácskai Hírlap*, 1904. okt. 23., 2.
616. Baudelaire, Charles: A macska, ford. Kosztolányi Dezső, *Bácskai Hírlap*, 1904. szept. 4., 7. (Ifj. Brenner József *Dekadencia* című cikkének részeként közölve.)
617. Lásd részletesen: Kosztolányi Dezső napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke 2. Határon túli lapok 1. Bácskai sajtó anyaga, szerk. Arany Zsuzsanna, Budapest: Ráció, 2009.
618. Szegedy-Maszák, 2010, i. m., 120.
619. (K. D.) [=Kosztolányi Dezső]: Szent István napjára, *Bácskai Hírlap*, 1905. aug. 20., 1.
620. Kosztolányi Dezső levele Brenner Józsefnek [= Csáth Géza], [Bécs, 1904. okt. 31. és nov. 4. között], in *Levelezés 1.*, 239.
621. Kosztolányi Dezső: Petőfi Zoltán. A „Bácskai Hírlap” eredeti tárcaja, *Bácskai Hírlap*, 1910. márc. 27., 6.
622. Első itteni megjelenése: Kosztolányi Dezső: Takarodó, *Bácsmegyei Napló*, 1909. febr. 21., 2.
623. Ezzel kapcsolatban lásd még az életrajz második fejezetének „Tudok én annyit magyarul, mint a tanár úr!” című alfejezetét.
624. Bővebben lásd a következő, „Janka egyszer nálam felejtette az esernyőjét” című alfejezetet.
625. Kosztolányi Dezső levele Lányi Hedvának, [Budapest, 1910. ápr. eleje], in Kosztolányi Dezső: *Levelek – Naplók*, szerk. Réz Pál, Budapest: Osiris, 1998, 204. [A továbbiakban: *Levelezés-Réz*.]
626. Kosztolányi Dezső levele Csáth Gézának, Budapest, 1910. jún., in *Levelezés-Réz*, 209.
627. Kosztolányi Dezső levele Jász Dezsőnek, Budapest, 1910. jún. 15., in *Levelezés-Réz*, 210.
628. Kosztolányi Dezső levele Dutka Ákosnak, [Budapest, 1910. júl.], in *Levelezés-Réz*, 624.
629. Az egyes lapokban megjelent Kosztolányi-írások jegyzékét lásd: Arany (szerk.), 2009, i. m.
630. Időrendben a kötetek adatai: Kosztolányi Dezső: Négy fal között. Versek, Budapest: Pallas, 1907; Boszorkányos esték, Budapest – Szabadka: Jókai – Krausz–Fischer, [1908]; A vonat megáll. Elbeszélések, Budapest: Globus, 1912, 64; Modern költők. Külföldi antológia, szerk., ford. Kosztolányi Dezső, Budapest: Élet, 1914.
631. „Kedves Babics, ha maga is bele akar kerülni a világirodalom sodrába, hogy ne mondjam örvényébe, küldjön cikkeket a Szeged és Vidékének, mint K. D.” – Juhász Gyula levele Babits Mihálynak, Szeged, 1906. júl. 26., in Juhász, 1981, i. m., 100.
632. Keller Mária cseléd holttestét Mezei István találta meg. A rendőrség, majd a bíróság azt hitte, meggyilkolták az éppen várandós fiatal nőt, így Mezeit börtönbüntetésre ítélték. Később kiderült: a nő nem lett gyilkosság áldozata, hanem föltehetően agyvérzés végzett vele. Az eset etikai tanulságait elemzi Juhász vezércikkében. Vö. Juhász Gyula: Tetemrehívás, *Szeged és Vidéke*, 1907. aug. 15., 1.
633. Kosztolányi Dezső: Lasciate ogni speranza, *Szeged és Vidéke*, 1904. júl. 17., 2.
634. – n. [=Kosztolányi Dezső]: Ha szereti, egye meg, *Szeged és Vidéke*, 1919. ápr. 18., 2–3. A *Szeged és Vidéke* Kosztolányi-írásainak összegyűjtését Zákány-Tóth Péter és munkatársai végezték. A rendelkezésemre bocsátott anyagot ezúton is köszönöm. Lásd még: <http://kosztolanyioldal.hu/szovegvaltozatok-szeged-es-videke>
635. Kosztolányi Dezső: Én nagyon sokakat szerettem, in *Mágia. Kosztolányi Dezső verseskötönyve*, Békéscsaba: Tevan, 1912, 74–75.
636. Juhász Gyula levele Oláh Gábornak, Szeged, 1905 nyárutó, in Juhász, 1981, i. m., 72.
637. Az adat forrása: [Szerző nélkül]: Ady Endre. Szabadkőművesség és radikalizmus, *Oriens Express*, <http://www.nagyoriens.hu/oriens-expressz/node/10> [A letöltés dátuma: 2014. jún. 16.]
638. Kabos Ede könyvet is írt a mozgalomról: A szabadkőművesség a kulisszák mögött, [Budapest]: [Pázmáneum Nyomda], 1920.

639. Chénier, André Marie de: Elegia, ford. Kosztolányi Dezső, *Budapesti Napló*, 1905. máj. 7., 17.
640. Kosztolányi Dezső: A vészfék, *Budapesti Napló*, 1905. nov. 25., 14; Szent László jelenése, *Budapesti Napló*, 1905. nov. 30., 9.
641. Ifj. Brenner [=Csáth], 2007, i. m., 69.
642. Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, [Budapest, 1906. máj. 31.], in *Levelezés 1.*, 554.
643. Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, Budapest, [1906.] jún. 24., in *Levelezés 1.*, 556.
644. Életrajzi kronológia, 821.
645. Vö. Életrajzi – időrendi tábla, in *Emlékezések Ady Endréről*, 4. köt. összegyűjt., s. a. r. Koválovsky Miklós, Budapest: Akadémiai, 1990, 812–813.
646. Juhász Gyula levele Oláh Gábornak, Szeged, [1906. jún. 18.], in *Juhász*, 1981, i. m., 96.
647. Kosztolányi Dezső: Vészi József, *Nyugat*, 1928. jún. 1., 827.
648. Kosztolányi Dezső levele Juhász Gyulának, [Szabadka, 1906. febr. 4. után], in *Levelezés 1.*, 435.
649. „JGY *Gellért püspök, Géza, Matthias Rex* című versei a *Budapesti Napló* 1906. február 4-i számban jelentek meg.” – *Levelezés 1.*, 435.
650. Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, Szabadka, 1906. febr. 19., in *Levelezés 1.*, 440.
651. „Az én verseimet eddig azért nem juttattam el Önhöz, mert elsősorban nem tudtam, hogy annyi halogatás után szívesen veszi e, másodsorban pedig szükségem volt reájok a lapoknál: Vigéckedtem, házaltam velök. Nyakig benne vagyok a sárban!...” – Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, Budapest, [1906.] jún. 24., in *Levelezés 1.*, 556.
652. „Kosztolányi Dezső egy nap hirtelen benyitott hozzám. De nem váratlan. Azon órában irtam egy levelet neki – mert irodalmi haragban voltunk eddig – hogy ne bolondozzunk! Csodás véletlen, nagy lelkek clairvoyancea! Egész délután sétáltunk a Tisza partján, költők a füzesben! Szidtuk a mohácsiakat, és örültünk, hogy Kossuth fia kormányra jutott és meg van a béke – köztünk! Kijelentettük, hogy az irodalom valóságos melegágya az irigységnek, a rosszakaratnak és mohácsiaknak! Még két ilyen nemes bohó (de nem bohém!) lelket is el tudott választani!” – Juhász Gyula levele Kosztolányi Dezsőnek, 1906. post festa. [ápr. 15. után], in *Juhász*, 1981, i. m., 93.
653. Juhász Gyula levele Gyökössy Endrének, 1905. szept. 14., in *Juhász*, 1981, i. m., 74.

BUDA FERENC

Derű-Ború

TÚNÓDÉSEK FEHÉRRŐL-FEKETÉRŐL XI.

Vegyük ezúttal szó szerint az alcímben foglaltakat: Egy embercsoportot bemutató – megörökítő? – fekete-fehér fénykép fekszik előttem.

Lám, alig fogtam hozzá, s már a kezdőmondatot ki kell igazítanom. Ugyanis nem maga a fénykép, hanem csupán annak számítógépbe telepített másolata – visszfénye-árnyéka? – jelenik meg szemem előtt, ráadásul nem is fekvő helyzetben, a laptopom képernyőjén. (Vagy nevezzem „szakszerűen” asztalnak? Számomra kisé szokatlan, ha egy asztal lapja használatkor nem vízszintesen helyezkedik el a térben. Ám belátom: tányért-poharat nem kell rajta elhelyeznem, legfeljebb virtuálisan, a virtuális térnek pedig édes mindegy, merre s miként valósulnak meg benne a vízszintes, függőleges, no meg az átmeneti irányok viszonylatai.) A fényképet – amelynek egy levelezőlap méretű példánya egyébként nálam is itt lappang valahol számos (vagy inkább: számtalan) hurcolkodásaink alkalmával megmozgatott-átrendezett holmijaink között, ám hirtelenjében előkerítenem bonyolult feladat volna – az ábrázolt csoport első sorában üldögélő egyik fiú küldte át e-mailen: haj-